

Alapinformáció és metainformáció. Debreceni Egyetem, Debrecen, Lévai Béla (szerk.) 2004. 212 lap.

Az ismertető mű címében szereplő *alap-* és *meta-* előtagok mindegyike az *információra* vonatkozik. De mit is jelenthetnek/jelentenek valójában a velük alkotott összetételek? Közelebb juthatunk a kérdés megválaszolásához, ha felütjük a kötetet, amelynek egyik szerzője, nevezetesen Pete István, akit a magyar nyelvészközönségnek aligha kell bemutatni, a következő passzusokat idézi Metakommunikáció a közbeszédben (55–8) című írásában: „A *meta-*, *met-* görög eredetű szó. Számos nyelvben szóösszetételek előtagjaként a jelentése: *-val*, *-vel*, *között*, *túl*, gyakran a vele összetett fogalomnak a módosulását jelenti. Vö.: *metafora* ’átvitt értelmű kifejezés’, *metamorfózis* ’átváltozás’, *metatézis* ’hangvetés’. [...] A metakommunikáció kommunikáció a kommunikációról, azaz a beszélők kijelentései és megjegyzései a nyelvről, annak rendszeréről vagy beszélt változatról. [...] A metanyelv az a nyelv, amelyen a metakommunikáció folyik. Ez lehet természetes vagy mesterséges nyelv. Idegen nyelvek tanításakor sokszor az anyanyelv szolgál metanyelvként. A nyelvtudományban a természetes nyelv a leírás tárgya és a metanyelv a leírás eszköze is” (Pete 55). Persze a metainformáció, a metakommunikáció, a metanyelv és a hozzájuk kapcsolódó további fogalmak és képzetek bonyolult szövetének átlátásához nem elégséges csupán néhány jól megalkotott definíció. A kérdés összetettségét támasztja alá az az immár óriásira nőtt, döntő többségben angol nyelvű szakirodalom is, amellyel könyvtárakat lehetne megtölteni, és amelyben biztonsággal tájékozódni ma már szinte alig vagy legalábbis igen nehezen lehet. Első rátekintésre ebbe a sorba illik a jelen kötet is, azaz hogy mégse! Az előszót olvasva azonnal feltűnik, hogy itt nem vagy nem **csak** az információról és a metainformációról már meglévő tudásanyag másfajta elrendezéséről és „új köntösben” történő közreadásáról van szó, hanem a Debreceni Egyetem Szlavisztikai Intézetében működő kutatócsoport munkájának legfrissebb eredményeiről is. Ezért más ez a kötet, mint a már megszokott, e tárgyban született könyvek, ebben áll eredetisége.

A Metainformációs Kutatócsoport „célul tűzte ki az orosz, lengyel, bolgár, ukrán és magyar nyelv metainformációs elemeinek és szerkezeteinek kutatását: az (alap)információs elemek meta-

információs elemekké válásának vizsgálatát, a kváziigék, kvázikötőszók és kvázinévmások elemzését, a metainformációs operátorok leírását, metainformációs szótárak összeállítását, több nyelv metainformációs elemeinek összevetését, a metainformációs elemek és szerkezetek szerepének vizsgálatát a szövegfordítás folyamatában, az idegennyelv-oktatásban, valamint a nyelvi kommunikációs folyamat szabályozásában, illetve a metainformációs elemek szerepének vizsgálatát a különböző típusú és stílusú szövegekben” (7). Ennek a munkának a legfrissebb eredményeiről számol be, pontosabban szólva a Metainformációs Kutatócsoport által rendezett METAINFO-1 (2001. szeptember 26.), METAINFO-2 (2002. november 8.), METAINFO-3 (2003. november 28.) című munkaértekezletek anyagát ismerteti ez a gyűjteményes mű.

Arra természetesen nem vállalkozhatunk, hogy a tanulmánykötet minden egyes, filológiai-tudományos akribiát felmutató szakértekezését e recenzió keretében bemutassuk. Arra azonban igen, hogy mélyreható tanulságaikból néhányat kiválasszunk és közkinccsé tegyünk.

Mindjárt az első tanulmány Stumpné Oláh Etelka tollából való és a *Metainformáció a könyvtárban és a nyelvészetben* (9–15) címet viseli. Sokak számára meglehetősen furcsának tűnhet, hogy egy eminenter nyelvészeknek szóló kötetben miért kap(hat)ott helyet egy olyan írás, amely leginkább talán mégiscsak a könyvtárosok érdeklődésére tarthat számot. Igen, a könyvtárosoknak (is) szóló rejtett irodalom ez a javából! Elgondolkodtató már maga a cím is: vajon mit takar a *metainformáció a könyvtárban* kifejezés? A tanulmányt végigolvasva kimerítő választ kapunk a kérdésre. De ami talán ennél is fontosabb, az az, hogy – amint a szerző cikkének zárszavában írja – „a nyelvészek és könyvtárosok [...] közös feladata, hogy minél több közös vonást találjanak, találjunk, s ezáltal jobban megérthessük egymást. [...] a többiek, a mások szóhasználatának a megismerése saját területünk jobb megismerését is szolgálhatja” (14). Ezért ajánlatos, hogy az egészen más témakörben ügyködők is kézbevegyenek olykor-olykor egy ilyen, tárgyát tekintve talán nem rájuk tartozó írásművet, és olvassák azt kedvvel, kíváncsisággal, szellemi értelemben vett gazdagodni vágyással.

A következő három rövidebb tanulmányt: *Венгерские метainформационные глаголы (приёма информации, её воздействия на получателя и изменения состояния памяти информационного устройства)* (16–20), *Az információ értékéről szóló metainformációs igék a magyarban* (21–3), *Az információ feldolgozásáról szóló metainformációs igék* (24–7) Bańcerowski Janusz neve fémjelzi. S ki ne ismerné ezt a nevet mérvadó hazai (és külhoni) nyelvész körökben, ha a metainformációra, a fonológiára/fonetikára vagy épp a kognitív nyelvészetre terelődik a szó? Bańcerowski Janusz neve egyébiránt mondhatni „végigvonul a kötetben”, műveire számos helyen történik hivatkozás (vö. 28, 92, 95, 109, 136, 143, 145, 184 stb.). Mindez azt mutatja, hogy a nagy mesterek (és Bańcerowski Janusz bizonyítanul közülük való) munkái ösztönző források, fontos iránymutatók a további kutatás szempontjából, és mint ilyenek, megkerülhetetlenek a témával foglalkozó nyelvészek számára. A szerző első, orosz nyelvű cikkében meglehetősen részletességgel veszi sorra a (vizuális, audiális, olfaktikus, gusztatív, taktilis) metainformációs igéket a magyarban, de röviden szól az információ értékét minősítő és az ember információs tárolójában bekövetkezett változásokat leíró igékről is (19–20). S annak, hogy mennyire ösztönzőleg hatott/hat a szerzőnek egész eddigi munkássága (beleértve természetesen a fenti művet is) a tudós kollégákra, egyik legszembe-tűnőbb bizonyítéka Bodnár Ildikó tanulmánya: *A metainformációs igék megjelenése a költészetben (A metainformációs igék vizsgálata Pilinszky János [1921–1981] lírájában)* (145–57), amely bevallottan Bańcerowski *Metainformációs struktúrák a szöveg síkján* című művének egy gondolatát viszi tovább, bontja ki – tegyük hozzá – mesteri fokon. Nevezetesen arról van szó, hogy a szerző a metainformációs operátorokat a költői nyelv vonatkozásában vizsgálja (ezúttal Pilinszky János költészetét értve ezalatt). Bodnár Ildikó kiváló érzékkel, biztos kézzel nyúl a témához, s egyúttal Pilinszky költészetének mélyreható ismeretéről is tanúságot tesz. Az irodalomjegyzék talán kibővíthető lett volna Tüskés Tibor Arcok és vallomások sorozatban megjelent, Pilinszkyról szóló őszinte hangú kötetével (Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest 1986), s maga az írás ennek a kötetnek

egy-két észrevételével/megállapításával, de a tanulmány így is teljes egész. Célszerű lenne, tanulságos lenne ezt a vizsgálatot más (főként kortárs) költők nyelvhasználatára is kiterjeszteni.

A kötetben persze nem Bodnár Ildikó munkája az egyetlen, szűkebb irodalmi témát feldolgozó tanulmány. Piyenek Cs. Jónás Erzsébet orosz nyelvű munkái „*Нет меня – я покинул Расаю*” *Высоцкого и его венгерские переводы* (68–76), *Возможности электронной библиотеки при переводе „Ното legens” – „Читающий человек” как метатекстовый элемент в романе „Доктор Живаго” и его венгерском переводе* (76–84), *Синтаксис и структура текста в описании метакommunikации (на материале романа „Анна Каренина” и его венгерского перевода Ласло Немета* (85–91), de Lőrincz Julianna *Художественный перевод как вариант текста* (92–6) és Palásti Katalin írása: *Метаинформационные элементы в произведении А. Толстого* (101–7) is. Szintén ebbe a körbe tartozik Nagy László Kálmán cikke, amely talán a kötet leginkább irodalmi indíttatású tanulmánya (*Нéhány szó Jerzy Andrzejewski írói munkásságáról* [114–7]). Különleges kirándulást ígér a sorban mindjárt utána következő írás, amely Farkas Melinda tollából való, és egy kortárs mai drámában (Jerzy Bukowski: *Truposz 'Hulla'*) mutatja be a metainformációs szerkezetek használatát, elemezve egyben a dialógusokat kísérő szerzői instrukciókat is (*A metainformáció szerepe egy mai lengyel drámában*, 118–20).

A számos tanulmány közül figyelemreméltó még Dobos Csilla *Az enciklopédikus tudás és a metainformációs elemek szerepe a jogi eljárás nyelvhasználatában* (108–13) című írása, amelyben a szerző több szempontból is vizsgálja a jogi eljárás során az eljárásban részt vevő személyek: bírók, ügyvédek, ügyészek, vádlottak stb. között zajló kommunikációt, szem előtt tartva a kooperativitást vagy épp annak hiányát. Tanulmánya végén Dobos az alábbi feltételezésre jut: „[...] az intézményspecifikus jogi szaknyelvi kommunikációs folyamat különböző szakaszait eltérő megnyiségű és típusú metainformációs elemek használata jellemzi. Mindezt – vélhetőleg – a további ezirányban végzett interdiszciplináris kutatások igazolják majd” (113). E sorok szerzője számára különösen azért volt érdekes (és tegyük hozzá tanulságos) a fenti írás, mert a témával korábban már maga is foglalkozott egy, a Magyar Nyelvőr hasábjain néhány éve megjelent tanulmány erejéig.

Hosszasan sorolhatnánk még a kötet egyes írásainak tanulságait, emlékezetbe vésendő megállapításait, mi most viszont, mintegy zárandó ismertetésünket, inkább arról az összbenyomásról szólnánk néhány szót, amely az egyes cikkek olvasása közben és után fogalmazódott meg bennünk. Nevezetesen, szinte minden esetben megjelenik a tanulmányokban az, hogy hol tart jelenleg a kutatás, mi az egészen bizonyos, mi a megalapozott feltevés, mi a talán lehetséges iránya, módja, esetleg indíciuma, minek a vizsgálatára lenne szükség egy-egy probléma megoldásának érdekében. Az embernek olyan érzése támad a jegyzetek és az írások tanulmányozása közben, hogy szinte egymásnak adják át azon frissiben a kérdéseket, a válaszra váró hipotéziseket, megoldásra érett vagy kevésbé érett problémákat azok, akik épp e témával foglalkoznak. Mindezeket összegezve, az olvasó nem is tehet mást, minthogy reménykedik: töretlen erővel folyik majd a kutatás, szerveződnék a további konferenciák/szakmai fórumok, és jelennek meg az újabb, hasonlóan értékes írásműveket tartalmazó kötetek.

Pátrovics Péter